

Ю. С. Мазуркевіч, Г. В. Юдзянкова (Мазыр, Беларусь)
ТАПОНІМЫ-РЭГІЯНАЛІЗМЫ Ё РАМАНЕ БАРЫСА САЧАНКІ “ВЯЛІКІ ЛЕС”

Мастацкая тапанімія з’яўляецца адным са складнікаў ідыястылю пісьменніка. Вопыт выдатных мастакоў слова пераконвае, што сапраўднага поспеху дасягалі тыя творцы, якія ад паэтызацыі роднага кутка ішлі да таго, што было важным для Радзімы. Як сцвярджае Дз. Бугаёў, родны кут для пісьменніка надзвычай важны, бо дае яму натхненне, а часта і багаты канкрэтны матэрыял для творчасці. Без такога кута няма добрых мастакоў [1, с. 91].

Творчасць Барыса Сачанкі вызначаецца асаблівай прывязанасцю да сваёй малой радзімы. З вялікім замілаваннем распавядае ён пачатку рамана “Вялікі Лес” пісьменнік пра так званае *Герадотава мора* – сучасную тэрыторыю Прыпяцкага Палесся: *Калісьці, тысячы, а можа, і мільёны гадоў таму назад, тут было мора... Быў час – было мора, і прыйшоў час, калі мору не трэба больш быць. І мора пачало мялець, высыхаць... і першыя больш-менш значныя людскія паселішчы ў тым краі – Лоеў, Брагін, Юравічы, Мазыр, Тураў, Пінск – узніклі не дзе-небудзь, а на высокіх сухіх берагах рачулак, рэччак і рэк... Вялікі Лес разрастаўся, з хутара на некалькі хат стаў прасторнаю люднаю вёскаю* [2, с. 23–25]. Ампліфікацыйнае выкарыстанне мясцовых айконімаў падкрэслівае рэгіянальны каларыт твора: *Астатнія мужчыны былі з саміх Ельнікаў, з іншых навакольных вёсак Драздоў, Гудова, Рудні, Замошак, Паташні* [2, с. 154].

Рэальныя тапонімы Б. Сачанка выкарыстоўвае з мэтай выяўлення прасторавых арыенціраў, стварэння дакументальнасці і праўдападобнасці падзей, што адлюстроўваюцца ў творы. Так, пачатак вайны перадаецца праз тапанімічныя рады *Кіеў – Мінск – Брэст, Брэст – Баранавічы – Мінск: Ты не чуў хіба? Немцы на нас напалі. Сёння бамбілі Кіеў, Мінск, Брэст...* [2, с. 111]; *Пакуль што... Словам, вайна складваецца не на нашу карысць. Вораг узяў Брэст, Баранавічы, рвецца ў Мінск...* [2, с. 142].

Выкарыстоўваў Б. Сачанка ў рамане і часткова змененыя тапонімы. За назвай вёскі *Вялікі Лес*, у якой адбываюцца падзеі аднайменнага рамана, угадваецца родная пісьменніку вёска *Вялікі Бор* Хойніцкага раёна. Назвай мясцовага райцэнтра *Ельнікі* заменены рэальны тапонім *Хойнікі*: *Дарога ўвесь час ішла лесам, толькі зрэдку выбягала на поле, віхляла па пяску... вёскі ж Рудня і Паташня ўваходзілі ў Вялікалесавы сельсавет, ды і ў Ельнікі карацейшай дарогі не было* [2, с. 115]; *Наогул, увесь Ельніцкі раён дзяліўся на палявы і лясны. Людзей з палявых вёсак звалі палевікамі, а лясных лесавікамі* [2, с. 137].

На Гомельшчыне, як прасочана даследчыкамі, большая частка айконімаў утворана ад назваў расліннага свету (190 найменняў абазначаюць 268 аб’ектаў [3, с. 10]), сярод якіх самымі прадуктыўнымі з’яўляюцца адзінкі, што паходзяць ад назваў дрэў, травяністых раслін і кустоўя (118 онімаў называюць 172 аб’екты), лясных масіваў (49 назваў суадносяцца з 71 аб’ектам). Напрыклад, засведчаны 12 найменняў, утвораных ад назвы *асіна* (устарэлая назва *оса*), якія абазначаюць 22 аб’екты: *Асавец* (Мазырскі, Рэчыцкі раёны), *Асавіно, Асаўцы* (Гомельскі раён), *Осаў* (Буда-Кашалёўскі, Рэчыцкі раёны), *Восаў* (Хойніцкі раён) і інш. [3, с. 10].

Рэгіянальны каларыт у рамане дасягаецца і праз шырокае выкарыстанне пісьменнікам мікратапонімаў – назваў дробных геаграфічных аб’ектаў: *Качай-балота, Яўменаў брод, Цітаў Мох* і інш.: *На паляну да Качай-балота дабіраліся кожны сваёй дарогай – Мікалай дубняком, каб паглядзець, ці не спасваюць пастухі каровамі проса яшчэ на адной палянцы – яна была непадалёку ад Яўменавага броду, сын жа, Косцік, напрасцяк праз Цітаў Мох* [2, с. 37]. Такія назвы маюць канкрэтную прывязку да тапаграфічнага аб’екта і адлюстроўваюць асаблівасці мясцовага рэльефу, пераважна нізіннага (апелятывы *балота, мох, брод*). Аднак не менш прадуктыўнай, як адзначаюць

даследчыкі, з'яўляецца і другая група мікратапонімаў тэрыторыі Усходняга Палесся – найменні, суадносныя з назвамі высокіх месцаў (апелятывы гара, курган, востраў, града) [4, с. 39].

Асобную групу тапанімічных адзінак складаюць рэгіянальныя айконімы, утваральныя асновы якіх указваюць на размяшчэнне аб'ектаў у прасторы: *Замосце, Запясочча, Залужжа: Ліза мітнулася ў свой двор, а Тася як не бегма кінулася за грэблю, на Замосце, дзе жылі яны з маці ў старога Ахрэма Куляша* [2, с. 55]; Людзі ў *Запясоччы* добрыя, душэўныя [2, с. 190]. Як заўважана А. Гіруцкім, назвы буйных рэк, пушчаў, лясных масіваў, якія функцыянуюць у перакладах, апрача прамой намінацыі, часта выступаюць як сімвалы беларускага краю, як апаэтызаваныя найменні: *Нёман, Прыпяць, Свіслач, Гарынь, Шчара, Налібоцкая пушча* і інш., мясцовы, лакальны каларыт ствараюць тапонімы, што ўжываюцца як назвы мястэчак, сёл, вёсак: *Гарасіца, Падвалока, Нівішчы, Вуглы, Гарэліца, Сувалкі, Ніжнія Байдуны, Плэхава, Хлюпічы, Вадовічы, Загародкі, Міхалёва, Міхалі, Сяльцо, Княжава, Скрылёва, Хвойны, Загалле, Алешнікі, Стары Двор, Курані, Глінішчы, Хаценка, Княжыца, Смолка, Выселкі, Задуб'е, Хаткі, Крыніцы, Селішча, Ліпнякі*. Пераклад такіх тапонімаў ажыццяўляецца спосабам транскрыпцыі або транслітэрацыі [5, с. 126].

Такім чынам, большасць тапонімаў, выкарыстаных Б. Сачанкам у рамане “Вялікі Лес”, рэальныя адзінкі, якія адлюстроўваюць адметнасць і асаблівасці рэльефу мясцовасці, ствараюць рэгіянальны каларыт. Некаторыя рэальныя онімы часткова зменены пісьменнікам, аднак пры іх трансфармыцыі захавалася рэгіянальная мадэль з мэтай перадачы адметнасцей тапанімікі Усходняга Палесся.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Бугаёў, Дз. Родны кут і свет: Радзіма ў творчасці беларускіх пісьменнікаў / Дз. Бугаёў // Роднае слова. – 2003. – № 11. – С. 91–93.
2. Сачанка, Б. Выбраныя творы : у 3 т. / Б. Сачанка. – Мінск : Маст. літ., 1993. Т. 1 : Вялікі Лес : раман у 3 кн. : кн. 1 і 2 / прадм. С. Андрэюка. – 590 с.
3. Багамольнікава, Н. А. Тапанімія Гомельшчыны: структурна-семантычная характарыстыка : манаграфія / Н. А. Багамольнікава ; навук. рэд. А. А. Станкевіч ; М-ва адукацыі РБ, Гомел. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2008. – 242 с.
4. Шклярык, В. А. Мікратапанімія Усходняга Палесся ў кантэксце развіцця рэгіянальнай лексічнай сістэмы / В. А. Шклярык ; навук. рэд. І. Л. Капылоў. – Мінск : Беларуская навука, 2017. – 196 с.
5. Гируцкий, А. А. Белорусско-русский художественный билингвизм: типология и история, языковые процессы / А. А. Гируцкий ; под ред. П. П. Шубы. – Минск : Университетское, 1990. – 175 с.